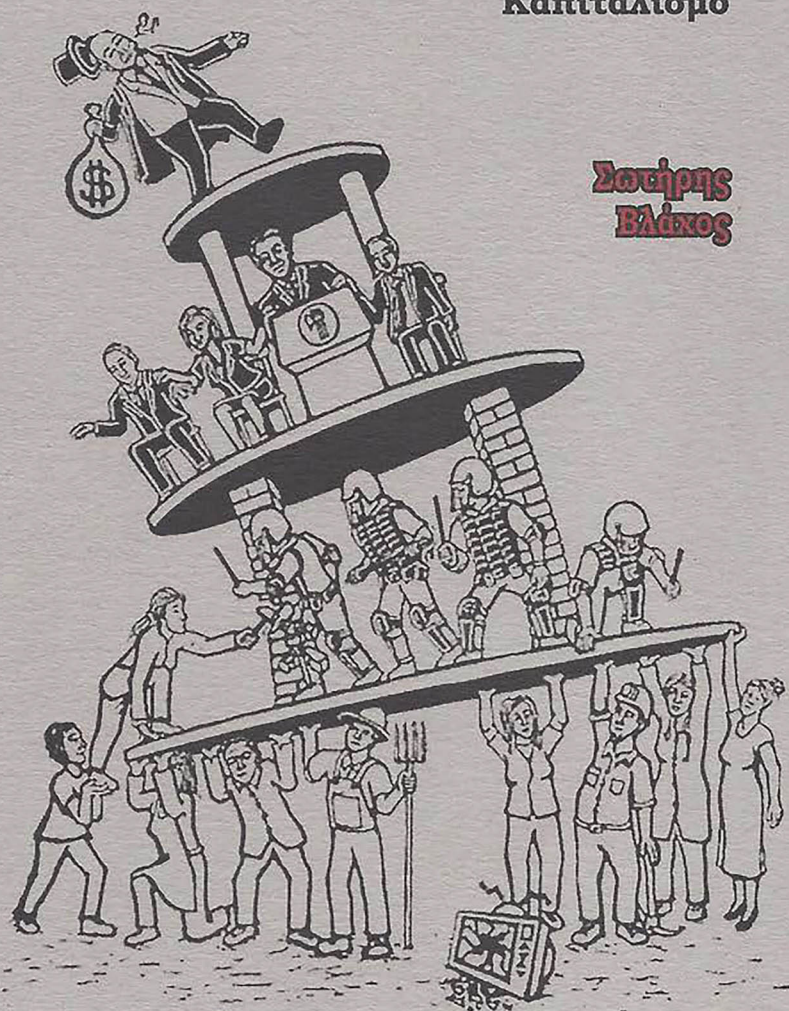

ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Μια πρόσκαιρη ανάσα για τον
Καπιταλισμό

**Σοτήρης
Βλάχος**

Εκδόσεις Σοσιαλιστική Έκφραση 2013

**Νεοφιλελευθερισμός,
μια πρόσκαιρη ανάσα για τον καπιταλισμό**

**Νεοφιλελευθερισμός,
μια πρόσκαιρη ανάσα για τον καπιταλισμό
Σωτήρης Βλάχος**

Λευκωσία, Αύγουστος 2013

Εκδόσεις Σοσιαλιστική Έκφραση

Τεργα Σαντα 10

Διαμ. 1, Τ.Κ. 25475

Τηλ. 22757553 - 99455169

Φακ: 22767540

E mail: sosialistiki@cytanet.com.cy

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	5
Η κρίση της δεκαετίας του 1970	5
Κατάρρευση της κερδοφορίας	7
Ο νεοφιλελευθερισμός στο ρόλο ενίσχυσης της ζήτησης .	10
Η Χρηματοοικονομική Παγκόσμια Οικονομία	16
Αποκαθιστώντας το Ποσοστό του Κέρδους	21

Νεοφιλελευθερισμος

Μια πρόσκαιρη ανάσα για τον καπιταλισμο

Εισαγωγή

Ζούμε σε μια εποχή οικονομικής κρίσης που πάει πολύ πίσω αλλά θα εκδηλώσει τις καταστροφικές της δυνατότητες την επόμενη περίοδο.

Η κρίση είναι βαθιά και δεν είναι απλά κρίση της νεοφιλελεύθερης μορφής του καπιταλισμού, όπως έχει παρουσιαστεί από πολλούς αναλυτές. Είναι κρίση του καπιταλισμού και, σε αντίθεση με την γενική πεποίθηση που αποδίδει το σημερινό χάος αποκλειστικά στο νεοφιλελευθερισμό, η αλήθεια είναι ότι ο νεοφιλελευθερισμός έπαιξε τον ρόλο του σωτήρα τού συστήματος για ένα χρονικό διάστημα.

Η χρονιά του 2008 και η κρίση που ακολούθησε ήταν το τέλος μιας πορείας που συγκάλυψε το γεγονός ότι το Παγκόσμιο Οικονομικό σύστημα είχε καταστεί ανίκανο να είναι αρκετά επικερδές για να αναδημιουργεί τον εαυτό του. Αυτό το γεγονός είχε συγκαλυφθεί μέσα από τη δημιουργία πλασματικών, φουσκωμένων αξιών στα χρηματιστήρια, στην αγορά ακινήτων, μέσα από την επέκταση της πίστης (δανεισμού) σε επίπεδα χωρίς προηγούμενο, μέσα από την χρηματιστικοποίηση της οικονομίας, μέσα από την αποβιομηχανοποίηση της Δύσης και την επένδυση σε χώρες με πολύ χαμηλό εργατικό Κόστος.

Η κρίση της δεκαετίας του 1970

Η ρίζα των σημερινών οικονομικών προβλημάτων πρέπει να αναζητηθεί στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1970, όταν είχε φτάσει στο τέλος της η πιο θεαματική οικονομική ανάπτυξη στην

ανθρώπινη ιστορία. Μια οικονομική ανάπτυξη που ξεκίνησε γύρω στο 1950 και μεταμόρφωσε το τοπίο στις ανεπτυγμένες χώρες – και δυστυχώς αποκλειστικά μόνο εκεί.

Αυτή όλη η ανάπτυξη επιτεύχθηκε πάνω στη βάση των οικονομικών συνταγών του Κένυς: τεράστιες επενδύσεις και η συνεπακόλουθη πλήρης απασχόληση ήταν ικανοποιητική προϋπόθεση για ανάπτυξη, με το κράτος να παίζει κεντρικό συντονιστικό ρόλο. Οι στρατηγοί του κεφαλαίου πίστεψαν ότι ένα ακόμα 1929 ήταν εκτός ατζέντας.

Με το ξεκίνημα όμως της δεκαετίας του 1970 οι ίδιες αυτές πολιτικές σταμάτησαν να έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Μεγάλες επενδύσεις κατέληγαν απλά σε ψηλότερες τιμές και όχι σε πραγματική ανάπτυξη, η ανεργία άρχισε να αυξάνει και, μόνο δυόμιση δεκαετίες μετά το ξεκίνημα της πιο εντυπωσιακής ανάπτυξης, η παγκόσμια οικονομία βούλιαξε σε μια ανεξέλεγκτη και ανεξήγητη κατάσταση.

Η απάντηση των αστών ήταν δραστική:

...η Παγκόσμια Αστική Τάξη μπήκε στην αντεπίθεση, όχι από μια ιδιαίτερη κακία όπως αναφέρει ο Λένιν στο βιβλίο του «Ιμπεριαλισμός το ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού» αλλά για να στηρίξουν τα κέρδη τους, το σύστημα τους, την ίδια την ύπαρξή τους.¹

Κάτω από την καθοδήγηση της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ, οι χρηματιστικές αγορές χρησιμοποίησαν πολύ ψηλά επιτόκια για να αυξήσουν την ανεργία (το κάνουν αυτό κάνοντας τα δάνεια και συνεπακόλουθα τις επενδύσεις πολύ ακριβές).²

Η νίκη πάνω στα συνδικάτα... σήμαινε κύρια πετσόκομμα των μισθών... Στις ΗΠΑ αυτή η πολιτική συνδυάστηκε με το ξήλωμα των επενδύσεων στην βιομηχανική παραγωγή και τις

¹ Το τέλος του δρόμου; 2009, σελ 12, Εκδόσεις Σοσιαλιστική Έκφραση

² From Global Finance to the Nationalization of the Banks, Prof. Leo Panitch and Prof. Sam Gindin

επενδύσεις σε χώρες όπως η Κίνα και η Ινδία όπου μπορούσαν να δώσουν μισθούς δεκάδες φορές μικρότερους από ότι στις ΗΠΑ. Ακριβώς με αυτό τον τρόπο δημιούργησαν τη βάση για μεγαλύτερο κέρδος για τη μέση επιχείρηση.³

Κατάρρευση της κερδοφορίας

Η κατάσταση ήταν ανεξέλεγκτη αλλά όχι ανεξήγητη. Όπως μεταγενέστερες εκτιμήσεις έδειξαν, με το 1974 η κερδοφορία στις ανεπτυγμένες χώρες είχε μειωθεί κατά μέσο όρο γύρω στο 50% σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό στα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1960. Και παρόλο που αυτός ο αριθμός δεν είναι ίδιος στις εκτιμήσεις όλων των οικονομολόγων που ασχολήθηκαν με το ζήτημα, δεν υπάρχει διαφωνία στο γεγονός ότι με τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ο παγκόσμιος καπιταλισμός αντιμετώπισε δραματική πτώση της ικανότητάς του να δημιουργεί κέρδος και έτσι να συσσωρεύει κεφάλαιο. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια άρχισαν το ξήλωμα των κατακτήσεων και ωφελημάτων της εργατικής τάξης για αποκατάσταση της κερδοφορίας.

Με την επίθεσή τους ενάντια στους μισθούς και τα γενικά ωφελήματα της εργατικής τάξης με στόχο την αποκατάσταση της κερδοφορίας, οι καπιταλιστές επιβεβαίωσαν αυτό που πάντοτε αμφισβητούσαν, το Μαρξιστικό αξίωμα ότι η μόνη πηγή κέρδους είναι η εργασία, πιο σωστά η απλήρωτη εργασία, το μέρος της εργάσιμης ημέρας όπου παράγεται αξία πέρα από την αξία της εργατικής δύναμης του εργάτη.

Φυσικά, εδώ υπάρχει το επιχείρημα ότι μια επιχείρηση μπορεί να έχει εξοικονομήσεις και να αυξήσει την κερδοφορία της, όχι μόνο με τη μείωση των μισθών, αλλά τη μείωση σε όλες τις δαπάνες. Αυτό που αγνοεί όμως το συγκεκριμένο επιχείρημα είναι ότι αυτό που μια επιχείρηση κερδίζει σε κατανάλωση ενέργειας, ή σε οτιδήποτε άλλο χρησιμοποιείται στην παραγωγή

³ *Το τέλος του δρόμου; 2009, σελ 13, Εκδόσεις Σοσιαλιστική Έκφραση*

είναι αυτό που η εταιρεία ενέργειας χάνει. Έτσι, παρόλο που η συγκεκριμένη επιχείρηση έχει κέρδος, η εθνική οικονομία στο σύνολό της δεν έχει. Δεν μπορεί να υπάρξει κέρδος και συνεπώς ούτε καπιταλιστική συσσώρευση για μια εθνική οικονομία, ούτε βέβαια και για το παγκόσμιο σύστημα μέσα από εξοικονομήσεις της μιας επιχείρησης σε βάρος των άλλων.

Κέρδος μπορεί να υπάρξει μόνο μέσα από ιδιοποίηση από τον καπιταλιστή μέρους της εργασίας του εργάτη. Σύμφωνα με τον Μαρξ, αυτό που ο καπιταλιστής καταβάλλει ως μισθό είναι η αξία της εργατικής δύναμης, το χρηματικό ποσό που ο εργάτης χρειάζεται για να συντηρήσει τον εαυτό του. Η επιπλέον αξία που ο εργάτης παράγει πάνω από την αξία συντήρησής του είναι αυτό που ο Μαρξ ονομάζει Υπεραξία, η οποία ιδιοποιείται από τον καπιταλιστή και μερικώς επενδύεται ξανά, κάνοντας έτσι δυνατή την συσσώρευση κεφαλαίου.

Το *Ποσοστό του Κέρδους* είναι η *Υπεραξία* σαν ποσοστό του συνολικού κόστους παραγωγής. Όσο πιο μεγάλη είναι η Υπεραξία τόσο πιο μεγάλη η δυνατότητα για ψηλό *Ποσοστό του Κέρδους*. Η ιστορία όμως δεν τελειώνει εδώ. Υπάρχουν άλλοι παράγοντες που αντιστρατεύονται την επίτευξη ψηλότερου Ποσοστού του Κέρδους, παράγοντες που αφαιρούν από τον καπιταλιστή το δικαίωμα να έχει τον τελικό λόγο στο ζήτημα της δυνατότητας για ψηλό Ποσοστό του Κέρδους.

Σύμφωνα με τον Μαρξ, το *Ποσοστό του Κέρδους* έχει την τάση να πέφτει.

Αυτό είναι με κάθε έννοια ο πιο σημαντικός νόμος της πολιτικής οικονομίας, ο πιο ουσιώδης για κατανόηση των πιο δύσκολων σχέσεων. Είναι ο πιο σημαντικός νόμος από ιστορικής άποψης. Είναι ένας νόμος που παρά την απλότητα του δεν έχει γίνει κατανοητός ποτέ προηγουμένως και, ακόμα λιγότερο, δεν διατυπώθηκε με ένα συνειδητό τρόπο. (Grundrisse σελ. 748)⁴

⁴ “Rob Sewell on the tendency of the rate of profit to fall” by Mick Brooks

Ο Μαρξ έκανε αυτή τη διατύπωση δύο φορές, στο *Grundrisse* που γράφτηκε το 1857-58 και σχεδόν με τις ίδιες λέξεις στα οικονομικά χειρόγραφα:

Αυτός ο νόμος, και είναι ο πιο σημαντικός νόμος της πολιτικής οικονομίας, δηλώνει ότι το ποσοστό κέρδους έχει την τάση να πέφτει με την ανάπτυξη της καπιταλιστικής παραγωγής.⁵
(*Collected Works Volume 33, p.104*)

Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, περισσότερες μηχανές και γενικά τεχνολογικά μέσα εισάγονται στην διαδικασία παραγωγής και λιγότερη εργασία χρειάζεται. Ο καπιταλιστής πρέπει να επενδύσει περισσότερο σε αυτή την τεχνολογία και λιγότερο στο ανθρώπινο δυναμικό, την εργασία, κάνοντας έτσι μικρότερο το ποσό της απλήρωτης εργασίας που μπορεί να αποσπάσει από τους εργάτες, σε αναλογία με τη συνολική του επένδυση. Το *Ποσοστό του Κέρδους* έχει την τάση να πέφτει.

Φυσικά, υπάρχουν πολλοί άλλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν αυτή την τάση προς την αντίθετη πορεία, προς διατήρηση ή αύξηση του Ποσοστού του Κέρδους, όπως αναφέρει και ο ίδιος ο Μαρξ. Μπορούν όμως να την επηρεάσουν για κάποιο χρονικό διάστημα, σε μια επιχείρηση, σε ένα τομέα της οικονομίας, σε ένα έθνος, αλλά δεν μπορούν να επηρεάσουν την παγκόσμια τάση της πτώσης του Ποσοστού του Κέρδους όσο αυξάνεται η καπιταλιστική παραγωγή και συσσώρευση.

Η παγκόσμια αστική τάξη πίστεψε πως μπορούσε να αντιστρέψει αυτή την πορεία μέσα από τη συρρίκνωση των μισθών ή την επέκταση των ωρών εργασίας ή και με τα δυο μαζί. Αυτό προσπάθησε να κάμει κατά τη νεοφιλελεύθερη περίοδο με την παγκόσμια επίθεση του κεφαλαίου ενάντια στις κατακτήσεις της εργατικής τάξης που ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τις αρχές της δεκαετίας του 1980.

⁵ *Το ίδιο.*

Όμως, μειώνοντας τους μισθούς των εργατών μειώνεται η δυνατότητά τους να αγοράζουν τα παραγόμενα προϊόντα καταστρέφεται η αγορά και καταρρέει το ποσοστό του κέρδους.

Ότι η επέκταση του απλήρωτου μέρους της εργάσιμης μέρας δεν είναι συνώνυμη με την κερδοφορία, με τη δημιουργία κερδών, είναι η αλήθεια που η παγκόσμια αστική τάξη ανακάλυψε μετά την επίθεσή της. Μετά την επίθεσή-τους στις δεκαετίες του 1970 και 1980, μια ιστορική ειρωνεία έκανε την εμφάνιση της. Ακριβώς

...Όταν νόμισαν ότι έδωσαν μια πραγματική λύση, απλά πρόσθεσαν ένα πραγματικό νέο πρόβλημα. Προσπαθώντας να αποκαταστήσουν την ικανότητα των επιχειρήσεων να δημιουργούν κέρδος μέσα από περικοπές στους μισθούς, μέσα από περικοπές στο χρήμα που ο κάθε εργάτης θα έπαιρνε σπίτι του, μείωσαν την αγοραστική δύναμη της κοινωνίας, την ικανότητα της κοινωνίας να αγοράζει τα παραγόμενα προϊόντα. Ένα νέο τεράστιο πρόβλημα αναζητούσε τη λύση του.⁶

Ο νεοφιλελευθερισμός στο ρόλο ενίσχυσης της ζήτησης

Το κύριο πρόβλημα του καπιταλισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ήταν η αυξανόμενη ανεργία. Τα ποσοστά ανεργίας αυτής της περιόδου, στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, παραμένουν ακόμα ποιο ψηλά από τα σημερινά (Ανοιξη 2013).

Όπως όμως συχνά συμβαίνει στην ιστορία, τυχαία γεγονότα στρώνουν τον δρόμο για εντελώς απρογραμμάτιστες λύσεις. Μέχρι αυτό το σημείο οι ιδιωτικοποιήσεις στρατηγικών βιομηχανιών όπως και ολόκληρο το νεοφιλελεύθερο μοντέλο ήταν απλά ιδέες στα μυαλά περιθωριοποιημένων ακαδημαϊκών.

⁶ Το τέλος του δρόμου; Εκδόσεις Σοσιαλιστική Έκφραση 2009, σελ 14.

Στην πραγματικότητα, οι ιδιωτικοποιήσεις εμφανίστηκαν μόνο αμυδρά στην αρχική περίοδο του Θατσερισμού. Δεν εμφανίστηκαν καθόλου στο προεκλογικό μανιφέστο του 1979 και έκαναν την αρχική εμφάνιση τους στην διοίκηση των Τόριδων το 1982, όταν η έλλειψη χρήματος που απαιτείτο για τον εκμοντερνισμό της Βρετανικής βιομηχανίας τηλεπικοινωνιών ανάγκασε την κυβέρνηση να κάνει κάτι που ήταν ένα επαναστατικό βήμα – να ιδιωτικοποιήσει μια μεγάλης σημασίας δημόσια υπηρεσία.⁷

Αυτό το βήμα έδωσε πρακτική λύση σε ένα πρόβλημα που είχε συνδεθεί με την υποτιθέμενη αποτυχία του μοντέλου του Κένυς και του δημόσιου τομέα. Μια πρώτη αποφασιστική ηθική νίκη της οικονομικής θεωρίας της νεοφιλελεύθερης περιόδου είχε επιτευχθεί. Και είχε επιτευχθεί σε ένα πλαίσιο όπου είχαν ήδη συντελεστεί θεμελιακές αλλαγές στη λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας. Δυο από αυτές στέκουν σαν ορόσημα που έδωσαν στον νεοφιλελευθερισμό μια απρόσμενη και χωρίς προηγούμενο ώθηση.

Στις 15 Αυγούστου του 1971, το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα άλλαξε για πάντα. Αυτή τη μέρα ο Πρόεδρος Ρίτσαρντ Νίξον έδωσε οδηγίες στον υπουργό Οικονομικών των ΗΠΑ να αναστείλει όλες τις πωλήσεις και αγορές χρυσού. Το παράθυρο του χρυσού είχε κλείσει για πάντα. Δεν άνοιξε ξανά και η διεθνής οικονομία δεν ήταν ποτέ πια η ίδια.⁸

Αυτό ήταν το τέλος του συστήματος του Μπρέττον Γούντς που αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία είχε χτιστεί όλη η μεταπολεμική ανάπτυξη. Μια βάση που «...σήμαινε ότι ο ιδιωτικός τομέας ήταν απαλλαγμένος από τον κίνδυνο συναλλάγματος»⁹

⁷ John Gray, “False Dawn”, πρώτη έκδοση το 1998. Αυτή είναι η έκδοση του 2002, σελ 27

⁸ Το ίδιο, σελ 1

⁹ John Eatwell and Lurence Taylor, “Global Finance at Risk”, πρώτη έκδοση 2002, σελ 2

μέσα από τις σταθερές ισοτιμίες. Μέχρι εκείνο το σημείο όλα τα νομίσματα ήταν δεμένα με το δολάριο, και η τιμή του δολαρίου ήταν δεμένη με το χρυσό στην εγγυημένη από τις ΗΠΑ τιμή των τριάντα πέντε δολαρίων την ουγκιά. Η κατάργηση των σταθερών ισοτιμιών άνοιξε τον δρόμο για το χρηματιστικό κεφάλαιο να αυξήσει τον ρόλο και την επιρροή του στα παγκόσμια οικονομικά και συνεπώς στην παγκόσμια πολιτική.

Οι κίνδυνοι που επωμίζονταν μέχρι το 1971 τα κράτη μέσα από σταθερές ισοτιμίες είχαν τώρα ιδιωτικοποιηθεί. Οι διεθνείς συναλλαγές απόκτησαν τεράστιους κινδύνους: σε ένα κόσμο με κυμαινόμενες και απρόβλεπτες ισοτιμίες αυτό που σήμερα συμφωνούσε να αγοράσεις σε συγκεκριμένη τιμή δεν υπήρχε καμιά εγγύηση ότι αύριο θα το αποκτούσες στη συμφωνημένη τιμή.

Όμως, οι κίνδυνοι που μόλις εμφανίστηκαν μπορούσαν να γίνουν πηγή κέρδους στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας της αγοράς. Όσο πιο μεγάλοι ήταν οι κίνδυνοι τόσο πιο μεγάλη ήταν η δυνατότητα κέρδους. Πώληση δολαρίων στη διεθνή αγορά με σκοπό την απόκτηση γερμανικών μάρκων που θα ανταλλάσσονταν με ιαπωνικά γιέν για να κλείσει ο κύκλος με την αγορά δολαρίων ξανά, μπορούσε να καταλήξει σε μεγάλα κέρδη (ή ζημιές) μέσα από την ύπαρξη ανισορροπιών στις ισοτιμίες.

Όλες οι προσπάθειες που ακολούθησαν τις εξελίξεις του Αυγούστου του 1971 για να κρατηθεί μια φαινομενική εικόνα σταθερών ισοτιμιών κράτησαν μόνο μέχρι 1973, όταν η Ιαπωνία σε συμφωνία μαζί με τα έξι μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κινήθηκε προς κυμαινόμενη ισοτιμία απέναντι στο δολάριο.

Αυτή η δραματική εξέλιξη σε σχέση με το διεθνές εμπόριο ακολουθήθηκε από ακόμα μια, εξίσου δραματική. Την Πρωτοχρονιά του 1974, ακολουθώντας παρόμοια κίνηση του Καναδά, της Γερμανίας και της Ελβετίας το 1973, οι ΗΠΑ κατάργησαν όλους τους περιορισμούς που αφορούσαν τη διακίνηση κεφαλαίων ανοίγοντας μια νέα εποχή. Μια νέα εποχή όπου μετακίνησαν

Κεφάλαια έξω από τις ψηλού κόστους, χαμηλής κερδοφορίας γραμμές της υλικής παραγωγής, κύρια προς την κατεύθυνση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών.¹⁰

Σε αυτή την κατεύθυνση συνέβαλε αποφασιστικά και μια άλλη εξέλιξη:

Η ανάπτυξη τιλοποιημένων χρηματοπιστωτικών αγορών και η διεθνοποίηση του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος παρείχε την αντασφάλιση και διάχυση των κινδύνων που συνδέονταν με την ανάπτυξη των επενδύσεων, της παραγωγής και του εμπορίου... Χωρίς αυτό, η καπιταλιστική συσσώρευση θα ήταν σημαντικά περιορισμένη.¹¹

Και ακριβώς εδώ βρίσκεται ένα κεντρικό σημείο: «...Η καπιταλιστική συσσώρευση θα ήταν σημαντικά περιορισμένη». Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα θα είχε αντιμετωπίσει αρκετά μεγαλύτερα επίπεδα ανεργίας, θα παρείχε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα ζωής οδηγώντας σε κοινωνική αναταραχή πολύ ενωρίτερα αν δεν είχε συντελεστεί «...η ανάπτυξη των τιλοποιημένων χρηματοπιστωτικών αγορών και η διεθνοποίηση του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος...». Και φυσικά δεν θα υπήρχε πρόβλημα σε σχέση με την υγιή ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας, αν οι τιλοποιημένες χρηματοπιστωτικές αγορές και η διεθνοποίηση του αμερικανικού χρηματοπιστωτικού συστήματος δεν προωθούσαν πλασματικές αξίες, αξίες που ολοένα και περισσότερο δεν είχαν να κάμουν τίποτε με την πραγματική παραγωγή, με την υλική ζωή. Η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων βρήκε πιο επικερδείς επενδύσεις ολοένα και περισσότερο στον παγκόσμιο τζόγο, στην ανταλλαγή χρήματος με χρηματοπιστωτικά εργαλεία, στα στοιχεία πάνω στη

¹⁰ Robert Brenner, "The Economics of Global Turbulence", πρώτη έκδοση το 1998. Αυτή είναι η έκδοση του 2006, σελ xxii

¹¹ From Global Finance to the Nationalization of the Banks: Eight Thesis on the Economic Crisis, by Prof Leo Panitch and Prof Sam Gindin, Global Research

διακύμανση των επιτοκίων και των τιμών συναλλάγματος. Οι επενδύσεις πάνω στην πραγματική παραγωγή κατέληξαν να μην αποτελούν παρά μόνο ένα ελάχιστο ποσοστό των διεθνών συναλλαγών. Σύμφωνα με πολλές εκτιμήσεις, οι συναλλαγές που είχαν να κάνουν με τον παγκόσμιο ιζόγο, αντιπροσώπευαν με το τέλος της χιλιετηρίδας περισσότερο από το 95% της αξίας των διεθνών συναλλαγών.

Σαν τελευταίο στοιχείο που έδωσε φοβερή ώθηση στον ρόλο που ο νεοφιλελευθερισμός έπαιξε μετά τη δεκαετία του 70, ήταν η τεράστια συσσώρευση αδρανών κεφαλαίων, κεφαλαίων που δεν μπορούσαν να επενδυθούν με επικερδή τρόπο στην πραγματική παραγωγή, κεφαλαίων που είχαν κάνει την εμφάνισή τους ήδη από τη δεκαετία του 1960¹². Χρησιμοποιήθηκαν εν μέρει για επενδύσεις σε χώρες με μικρό εργατικό κόστος – όπως οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας, η Κίνα, η Ινδία – όπου μετέφεραν την παραγωγή από τις ανεπτυγμένες χώρες, ειδικά τις ΗΠΑ. Κύρια όμως χρησιμοποιήθηκαν με τον τρόπο που έχουμε ήδη αναφέρει σε χρηματοπιστωτικές συναλλαγές με στόχο το γρήγορο κέρδος.

Ο διεθνής τραπεζικός δανεισμός «...επεκτάθηκε από 265 δις δολάρια το 1971 στα 4.2 τρις δολάρια το 1994»¹³. Μπορεί να φανταστεί κανείς πόσο εκτοξεύθηκε αυτός ο αριθμός το 2008.

Το χρηματιστικό κεφάλαιο και οι χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί (Τράπεζες, Εμπορικές Τράπεζες κλπ) απέκτησαν ένα χωρίς προηγούμενο παγκόσμιο χαρακτήρα. Αυτό το διεθνές Κεφάλαιο μπορούσε να μπει παντού αλλά επίσης και να φύγει από παντού – εκβιάζοντας και εξουσιάζοντας κοινωνίες, κυβερνήσεις, όλο τον κόσμο. Με το πάτημα ενός πλήκτρου στα κεντρικά γραφεία οποιασδήποτε πολυεθνικής, δισεκατομμύρια δολάρια μετακινούνταν από ένα λογαριασμό σε μια χώρα και εμφανίζονταν σε

¹² John Eatwell and Lurence Taylor, *“Global Finance at Risk”*, πρώτη έκδοση 2002.

¹³ Το ίδιο, σελ 5

άλλο λογαριασμό σε μια άλλη χώρα. Έτσι, δημιουργούσαν χάος στην χώρα που εγκατέλειπαν, κατέστρεφαν εθνικά νομίσματα και δημιουργούσαν ανεργία από την μια στιγμή στην άλλη. Αυτό έκαναν σε μια σειρά από χώρες, αυτό έκαναν στην Τουρκία το 2001 όταν το τοπικό νόμισμα έχασε το ένα τρίτο της αξίας του μέσα σε μια εβδομάδα.

Παρά όμως τα καταστροφικά αποτελέσματα που είχε η λειτουργία του χρηματιστικού κεφαλαίου στις ξεχωριστές χώρες και στα επίπεδα ζωής της εργατικής τους τάξης, η λειτουργία του στο σύνολο ήταν ευεργετική για τον παγκόσμιο καπιταλισμό παρέχοντάς του παράταση ζωής.

Η χρηματιστικοποίηση της οικονομίας επηρέασε θετικά τη ζήτηση. Από την μια, η αστική τάξη και κύρια οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί ξεκίνησαν ξανά να καταγράφουν κέρδη – πραγματικά ή όχι κανέναν δεν ενδιέφερε μιας και θα τους εξυπηρετούσε για μια περίοδο κάποιων δεκαετιών. Από την άλλη, αναπλήρωναν τα χαμένα εισοδήματα νοικοκυριών και κρατών μέσα από δανεισμό, μεταθέτοντας στις μελλοντικές γενιές την ευθύνη της αποπληρωμής της σημερινής κατανάλωσης, «αποικιοποιώντας το μέλλον» (*colonizing the future*).¹⁴ Η μειωμένη αγοραστική δύναμη – που ήταν το αποτέλεσμα των κλεμμένων εισοδημάτων και των κουρεμένων μισθών – αποκαταστάθηκε μέσα από το δανεισμό. Όλα έδειχναν πως δεν υπάρχει πιο τέλειο οικονομικό σύστημα από τον καπιταλισμό.

Έτσι το πρόβλημα που παρουσιάστηκε τη δεκαετία του 1970, η κατάρρευση της κερδοφορίας, η αδυναμία του καπιταλιστικού συστήματος να δημιουργεί πραγματικές νέες αξίες μέσα από την παραγωγική διαδικασία, βρήκε τη λύση της. Τώρα πραγματικά πίστεψαν ότι ένα νέο 1929 ήταν αδύνατο να υπάρξει, ότι οι άλυτες αντιφάσεις για τις οποίες ο Μαρξ μίλησε δεν ήταν και

¹⁴ Αυτό είναι το βαθύτερο νόημα του χρέους χωρίς προηγούμενο που δημιουργήθηκε κατά την διάρκεια της νεοφιλελεύθερης περιόδου. Δανείζομαι τον όρο *colonizing the future* («αποικιοποιώντας το μέλλον» ή «αποικίζοντας το μέλλον») από τον ακαδημαϊκό Φώτη Λυσάνδρου.

τόσο άλυτες. Με το ξεκίνημα της δεκαετίας του 1980, ο παγκόσμιος καπιταλισμός βρισκόταν ξανά σε πορεία ανάπτυξης.

Η Χρηματοπιστωτικοποίηση της Παγκόσμιας Οικονομίας

Ο χρηματοπιστωτικός τομέας κατάφερε μέσα από τις μεθόδους του κατά τη νεοφιλελεύθερη περίοδο αυτό που οι επενδύσεις στην πραγματική παραγωγή δεν μπορούσαν να καταφέρουν.

Ο τομέας FIRE (όπως ονομάστηκαν από τα αρχικά τους, Finance, Insurance, Real Estate, οι Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί, οι Ασφαλιστικές και οι Εταιρείες Ακινήτων) συνεισφέρει τώρα περισσότερο στο αμερικανικό ΑΕΠ από ότι η βιομηχανία, και οι συναλλαγματικές λειτουργίες του είναι ουσιώδες κομμάτι του τομέα και συνεπώς του ΑΕΠ.¹⁵

Πιο είναι το μυστικό εδώ και τι εννοείται με τον όρο *συναλλαγματικές λειτουργίες (foreign exchange operations)* των τομέων της οικονομίας που ονομάζουν FIRE;

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ εξέδιδε ομόλογα και άλλα παρόμοια χρηματιστικά εργαλεία όπως τα MBS (*Mortgage Backed Securities*). Ας τα ονομάσουμε «μετοχές» που αντί την αξία μιας επιχείρησης αντιπροσώπευαν την αξία ενός σπιτιού¹⁶. Μετοχές που αντιπροσώπευαν πλασματικά ψηλές αξίες και που πουλούσαν σε ολόκληρο τον κόσμο για να μαζέψουν τα χρήματα για να κτίσουν τα σπίτια τους – δισεκατομμύρια και τρισεκατομμύρια δολάρια τα οποία οι εταιρείες ακινήτων και άλλες εταιρείες χρησιμοποιούσαν ως εισόδημα και εκατομμύρια Αμερικανών εργαζομένων ως μισθούς που ξόδευαν και για κατανάλωση εισαγόμενων προϊόντων από την Κίνα. Χρήματα που με τη

¹⁵ *John Eatwell and Lurence Taylor, "Global Finance at Risk", πρώτη έκδοση 2002, σελ 49*

¹⁶ *Στην πραγματικότητα τα MBS αντιπροσώπευαν μικρό μέρος της αξίας πολλών σπιτιών ή γενικών περιουσιακών στοιχείων/ δανείων.*

σειρά τους οι Κινέζοι θα χρησιμοποιούσαν ξανά για να αγοράσουν τα αμερικάνικα ομόλογα και «μετοχές» σπιτιών, δίνοντας στους Αμερικανούς χρήμα για να αγοράσουν τα σπιτία τους, ενισχύοντας έτσι την οικονομία που μπορούσε ξανά να αγοράσει τα κινέζικα προϊόντα.

Το όλο σύστημα ήταν:

ένα σύστημα πάρα πολύ ασταθές για να επιβιώσει στο διηνεκές, αλλά και ένα σύστημα που συνέβαλε στη διατήρηση για δεκαετίες μιας παγκόσμιας ηρεμίας (ασταθούς, είναι η αλήθεια) η οποία βασιζόταν στη συνεχή εθελουσική ροή κεφαλαίων που μπορεί να ερμηνεύσει κανείς ως 'δώρα υποτέλειας' (αντί για φόρους) από την παγκόσμια περιφέρεια προς την αμερικάνικη μητρόπολη, τα οποία 'δώρα' η μητρόπολη, με τη σειρά της, τα χρησιμοποιούσε (καταναλώνοντάς τα) για να κρατά την περιφέρεια ακμαία.¹⁷

Οι αξίες των σπιτιών συνέχιζαν να ανεβαίνουν και οι Αμερικανοί συνέχιζαν να τα βάζουν υποθήκη για να δανειστούν χρήματα για τη μόρφωση των παιδιών τους, για να αγοράσουν κινέζικα προϊόντα, για να πάνε διακοπές...

Ο Λάρρυ ΜακΝτόναλντς, ένας από τους Αντιπροέδρους της Lehman Brothers – του χρηματοπιστωτικού γίγαντα που κατέρρευσε το 2008, γονατίζοντας το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα – χαρακτήρισε την οικιστική βιομηχανία των ΗΠΑ σαν τις νέες μηχανές ATM του αμερικάνικου πληθυσμού. Αναφέρει με απόγνωση:

...χρήμα που δεν ήταν χρήμα, τιμές σπιτιών που δεν ήταν πραγματικές τιμές, υποθήκες που δεν βασιζονταν σε οποιοδήποτε ορισμό της πραγματικότητας.¹⁸

¹⁷ Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, Γιάνης Βαρουφάκης, πρώτη αγγλική έκδοση το 2011. Αυτή είναι η ελληνική έκδοση του 2012, σελ. 63.

¹⁸ Colossal Failure of Common Sense”, Larry McDonalds, πρώτη έκδοση το 2009, σελ133

Και όταν η οικιστική βιομηχανία των ΗΠΑ, που λειτουργούσε σαν μηχανή ΑΤΜ, δεν μπορούσε πια να παράγει τα απαιτούμενα χρήματα παρά τις πλασματικές αξίες που έμπαιναν υποθήκη, οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί συνέχισαν να μαζεύουν χρήματα από όλο τον κόσμο πουλώντας άλλου είδους «μετοχές», που βασιζόνταν ολόενα και λιγότερο σε υπαρκτές αξίες, έστω και πλασματικές.

Ο Λάρρυ ΜακΝτόναλντς και πάλι, θα πει για την Lehman Brothers, ότι, από την αρχή της δεκαετίας του 2000 συνέχιζαν τον δανεισμό, εφευρίσκοντας συνεχώς νέου είδους «μετοχές», μαζεύοντας

-τεράστια ποσά, δισεκατομμύρια δολάρια- πάντα ονομάζοντας τα νέα τους παιχνίδια εγγυημένα.. παιχνίδια που ήταν ωρολογιακές βόμβες παρά τα κομψά ονόματα τους.. Εγγυημένες Υποχρεώσεις Χρέους(Collateralized Debt Obligations), Εγγυημένες Υποχρεώσεις Δανείου(Collateralized Loan Obligations)..¹⁹

Τον καθωρισμό της αξίας όλων αυτών των «μετοχών», ο Γιάννης Βαρουφάκης θα τον χαρακτηρίσει ως

Η απάτη: πώς μπορούσε να ξέρει ένας επενδυτής τι αξία είχαν αυτά τα χαρτιά.. Οπότε βασιζόνταν στις επίσημες αξιολογήσεις των γνωστών και μη εξαιρετέων οίκων(Moody's, Standard & Poor's, Fitch), που με το αζημείωτο βαθμολογούσαν αυτά τα χαρτιά με άριστα(πιο συγκεκριμένα με AAA)²⁰

Με αυτό τον τρόπο δημιουργόταν οικονομική δραστηριότητα.

¹⁹ *Colossal Failure of Common Sense”, Larry McDonalds, πρώτη έκδοση το 2009, σελ162*

²⁰ *Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, Γιάνης Βαρουφάκης, πρώτη αγγλική έκδοση το 2011. Αυτή είναι η ελληνική έκδοση του 2012, σελ.261*

*...Countrywide, New Century και Nova Star (Κτηματομεσιτικές εταιρείες), μεταξύ άλλων... δημιούργησαν περισσότερο από 1 τρις δολάρια οικονομικής δραστηριότητας.*²¹

Αυτός ήταν ο τρόπος μέσα από τον οποίο το παγκόσμιο σύστημα φαινόταν να αναπτύσσεται, αυτός ήταν ο τρόπος που οι επιχειρήσεις πραγματοποιούσαν κέρδη.

*...τη χρονιά του 2006, ίσως το 50% της ανάπτυξης των ΗΠΑ να ήταν ψεύτικη – CDO, CMBSc, CLO και MBSc (χρηματιστικά εργαλεία όπως τα ομόλογα των σπιτιών)*²²

*...η στρατηγική δανεισμού των ΗΠΑ έχει γίνει σημαντικό στοιχείο στη διατήρηση της ζήτησης σε όλο τον κόσμο. Αν η στρατηγική των ΗΠΑ αναγκαζόταν να αλλάξει, αυτό θα είχε σοβαρές επιπτώσεις για τη μελλοντική σταθερότητα και ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας.*²³

Αυτή η στρατηγική του δανεισμού δημιούργησε μια απίστευτη πραγματικότητα:

*...οι τράπεζες και παρατράπεζες (π.χ. hedge funds) της υψηλίου δημιούργησαν αμύθητα χάρτινα χρέη (και στοιχήματα πάνω σε αυτά τα χρέη), πεπεισμένες ότι ο πλανήτης μπορούσε να αντέξει παρόλο που ήταν υπερπολλαπλάσια του πραγματικού παγκόσμιου ΑΕΠ.*²⁴

Η οικονομική δραστηριότητα βασιζόταν στη συνεχή δημιουργία χρέους και σε επενδύσεις σε οτιδήποτε άλλο εκτός από την υλική παραγωγή.

²¹ *Colossal Failure of Common Sense*, Larry McDonalds, πρώτη έκδοση το 2009, σελ133.

²² *Το ίδιο*, σελ256

²³ *John Eatwell and Lurence Taylor, "Global Finance at Risk"*, πρώτη έκδοση 2002, σελ 122

²⁴ *Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος*, Γιάνης Βαρουφάκης, πρώτη αγγλική έκδοση το 2011. Αυτή είναι η ελληνική έκδοση του 2012, σελ34.

Τη χρονιά του 1970 η χρονιαία εκτίμηση των χρηματοπιστωτικών παραγώγων – κύρια αυτών που είχαν να κάνουν με τα επιτόκια και το συνάλλαγμα – ήταν πιθανόν μόνο μερικά εκατομμύρια δολάρια. Το ποσό φούσκωσε στα περίπου 100 εκατομμύρια το 1980, στα σχεδόν 100 δις το 1990, και στα σχεδόν 100 τρις το 2000, όταν περίπου 1500 εκατομμύρια συμβόλαια είχαν πουληθεί.²⁵

Αυτή η απίστευτη ποσότητα παραγώγων έγινε ένας πανίσχυρος συνδετικός ιστός της παγκόσμιας οικονομίας και δημιούργησε μια εντελώς νέα πραγματικότητα. Αυτή η πραγματικότητα έδωσε μια ασύλληπτη ώθηση σε αγοραπωλησίες συναλλάγματος – συναλλαγές που δεν συμπεριλάμβαναν εμπόριο. Αυτές οι συναλλαγές ήταν το 1973 της τάξης των 10 με 20 περίπου δις δολαρίων την ημέρα, και η αναλογία τους σε σχέση με το παγκόσμιο εμπόριο ήταν 2 προς 1, το 1995 αυτό το ποσό αυξήθηκε στα 1260 δις δολάρια και η αναλογία του σε σχέση με το παγκόσμιο εμπόριο στα 70 προς 1, φτάνοντας σε αξία το σύνολο των αποθεμάτων σε χρυσό και ξένο συνάλλαγμα όλων των χωρών του κόσμου.²⁶ Μια σημερινή μέτρηση θα κατέληγε σε ένα ασύλληπτο ποσό.

Τον έλεγχο του παιγνιδιού είχαν μια χούφτα δυτικοί χρηματοπιστωτικοί γίγαντες. Ο έλεγχος της παγκόσμιας κίνησης κεφαλαίων ήταν «...συγκεντρωμένος στα χέρια των δέκα μεγαλύτερων ευρωαμερικανικών οργανισμών.»²⁷ Η παροχή χρήματος ξέφυγε από τον έλεγχο των κυβερνήσεων και πέρασε κάτω από τον έλεγχο των χρηματοπιστωτικών οργανισμών που

²⁵ Edward LiPuma and Benjamine Lee, «Financial Derivatives and the Globalization of Risk», πρώτη έκδοση 2004, σελ47

²⁶ John Eatwell και Lance Taylor, «Η παγκόσμια δίνη του χρήματος», σελ. 22-24.

²⁷ Edward LiPuma and Benjamine Lee, 'Financial Derivatives and the Globalization of Risk', πρώτη έκδοση 2004, σελ45

...δεν αναγνωρίζουν εθνικά σύνορα, δεν υπακούουν σε κανένα κανονισμό, δεν αποδέχονται κανένα νόμο εκτός από το νόμο της δύναμης του χρήματος και επιφέρουν βαριές τιμωρίες πάνω σε αυτούς που παραβιάζουν τους νόμους της αγοράς.²⁸

Εδώ εντοπίζεται ο ρόλος του νεοφιλελευθερισμού στην προσωρινή διάσωση της παγκόσμιας οικονομίας. Μια διαδικασία που αποσύνδεσε ολοκληρωτικά τη συνολική αξία του χρήματος και άλλων χρηματιστικών εργαλείων από την αξία της πραγματικής παραγωγής, της υλικής παραγωγής που σχετίζεται με τη ζωή των ανθρώπων.

Η νεοφιλελεύθερη περίοδος και ότι την συνόδευσε δεν ήταν απλά μια έκφραση της απληστίας του μεγάλου κεφαλαίου. Ήταν πάνω από όλα μια αναγκαιότητα για να παραμείνει στη ζωή το καπιταλιστικό σύστημα.

Η απόλυτη κυριαρχία και ο έλεγχος πάνω στην κοινωνία από μια χούφτα Χρηματοπιστωτικών Οργανισμών, τα τεράστια κέρδη τους και οι προκλητικοί μισθοί των *Golden Boys* ήταν το φυσικό επακόλουθο, η ανταμοιβή τους, το λογικό αποτέλεσμα μιας μη-συνειδητής πορείας μέσα από την οποία κατέληξαν να διασώσουν το σύστημα – φυσικά μόνο για λίγο, όπως γίνεται σήμερα ξεκάθαρα.

Αποκαθιστώντας το Ποσοστό του Κέρδους

Μια βάση για κατανόηση της διαδικασίας που εξελίχθηκε από τη δεκαετία του 1970 δίδεται από τον ακαδημαϊκό Ρόμπερτ Μπρέννερ. Μεταξύ άλλων αναφέρει:

Στην πραγματικότητα όλα αυτά τα συσχετιζόμενα μέτρα μείωσης του κόστους, φιλελευθεροποίησης και παγκοσμιοποίησης – που επιβλήθηκαν με συνεχώς αυξανόμενη ένταση από το ξεκίνημα

²⁸ Gregory Milman, "Around the world on a trillion dollars a day", πρώτη έκδοση το 1995. Και αυτή είναι έκδοση του 1995.

της δεκαετίας του 1970 από τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές οικονομίες – αποτελούν μια λίγο πολύ φρενήρη προσπάθεια να αντιμετωπιστεί το διαβρωτικό και επίμονο πρόβλημα της μειωμένης κερδοφορίας. Όμως παραμένει το επιτακτικό γεγονός ότι αυτά τα μέτρα όχι μόνο δεν έχουν αποκαταστήσει τον οικονομικό δυναμισμό αλλά απότυχαν και να αποτρέψουν τη χειροτέρευση της επίδοσης των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών οικονομιών καθώς ο χρόνος περνούσε. Σαν αποτέλεσμα, ακόμα και το 2000, η μακρά καθοδική πορεία απείχε πολύ από του να είχε ξεπεραστεί.²⁹

Η αλήθεια φυσικά είναι ότι υπάρχουν πολλές μετρήσεις της κερδοφορίας για τα χρόνια μετά τη δεκαετία του 1970 από πολλούς Μαρξιστές και μη Μαρξιστές οικονομολόγους που παρουσιάζουν διαφορετικά αποτελέσματα – κάποιες παρουσιάζουν μερική αποκατάσταση της κερδοφορίας, κάποιες ολική με τις δεκαετίες του 1990 και 2000. Καμιά από αυτές τις μετρήσεις όμως δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι η νεοφιλελεύθερη περίοδος με όλες τις φουσκωμένες αξίες, την απίστευτη ποσότητα χρήματος και χρηματιστικών εργαλείων να κυκλοφορούν στην οικονομία, είχε αφαιρέσει σχεδόν κάθε νόημα από όλους τους οικονομικούς δείκτες.

Πώς μπορεί να υπάρξει οποιαδήποτε βάση για σύγκριση της κερδοφορίας της τάξης του 5%, ας πούμε, μιας εθνικής οικονομίας χωρίς δανεισμό, με το 5% μιας εθνικής οικονομίας με δημόσιο και ιδιωτικό χρέος ίσο ή πολλαπλάσιο του ΑΕΠ της εθνικής οικονομίας; Πώς μπορεί ένας δείκτης του 4% ανεργίας να είναι ένδειξη της ικανότητας αυτής της οικονομίας να προσφέρει θέσεις εργασίας στους πολίτες της, πώς μπορεί να είναι αληθινός, αν αυτή η οικονομία είναι καταχρεωμένη;

Η κατάρρευση της κερδοφορίας στις ΗΠΑ το 2008 κατά 50% περίπου σε σχέση με την αντίστοιχη του 2006, που ακολούθησε

²⁹ Robert Brenner *“The Economics of Global Turbulence”*, πρώτη έκδοση το 1998. Αυτή είναι η έκδοση του 2006, σελ. xii

το σκάσιμο της φούσκας στην αγορά ακινήτων, θέτει ένα καίριο ερώτημα: Πόσο πραγματικός ήταν ο δείκτης κερδοφορίας του 2006;

Ο Γιάνης Βαρουφάκης αναφέρει ότι το 2008

...εξαφανίστηκαν 40 τρισεκατομμύρια δολάρια αξίας στα χρηματιστήρια της Γης.³⁰

Πώς η ύπαρξη αυτού του απίστευτου ποσού, αυτού του πλασματικού ποσού, επηρέαζε, ή καλύτερα παραμόρφωνε, τους οικονομικούς δείκτες πριν από το 2008;

Μετά την κρίση του 1973-74, οι καπιταλιστές πήραν μέτρα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, για να αποκαταστήσουν το ποσοστό κέρδους, κουρευώντας τους μισθούς και επεκτείνοντας την εργάσιμη μέρα. Και με τις δύο όμως μεθόδους απλά μείωσαν την πραγματική αξία στα χέρια των εργατών που θα ανταλλάσσονταν με τα παραγμένα προϊόντα, πράγμα που οδήγησε σε αύξηση των απούλητων προϊόντων, σπρώχνοντας ολοένα και περισσότερες επιχειρήσεις να περνούν το κατώφλι της πτώχευσης, δημιουργώντας έτσι τα ψηλά επίπεδα ανεργίας της δεκαετίας του 80.

Αυτή είναι η ουσία αυτού που ήδη έχει χαρακτηριστεί σε αυτό το κείμενο, αλλά και πιο πριν, σαν η ιστορική ειρωνεία της δεκαετίας του 1970:

προσπαθώντας να αποκαταστήσουν την κερδοφορία της κάθε ατομικής επιχείρησης απλά μείωσαν το ποσό χρήματος που κάθε εργαζόμενος θα έπαιρνε σπίτι του, μείωσαν την αγοραστική δύναμη της κοινωνίας, αποδυνάμωσαν τη ζήτηση.

Η αποκατάσταση της κερδοφορίας μέσα από την επέκταση του απλήρωτου μέρους της εργάσιμης μέρας μπορεί να επιτευχθεί σε μια μεμονωμένη επιχείρηση ή ένα τομέα της οικονομίας.

³⁰ Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, Γιάνης Βαρουφάκης, πρώτη αγγλική έκδοση το 2011. Αυτή είναι η ελληνική έκδοση του 2012, σελ. 24.

Μπορεί να επιτευχθεί ακόμα σε κάποιες χώρες με εξαγωγικό προσανατολισμό σε μια περίοδο οικονομικής ανάπτυξης. Σε περιόδους όμως παγκόσμιας καπιταλιστικής αποσύνθεσης, γενικής καπιταλιστικής κρίσης όπως αυτή που κτύπησε τον πλανήτη την δεκαετία του 1970 και το 2008, μπορεί μόνο να οδηγήσει σε περεταίρω επιδείνωση.

Μετά τη δεκαετία του 1970 υπήρχε περιθώριο για το νεοφιλελεύθερο μοντέλο να παίξει το ρόλο που προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε πιο πάνω. Σήμερα, δεν υπάρχει πια τέτοιο περιθώριο. Όλα βρίσκονται στο τέλος τους.

Το 2008, για να το πω απλά, αποδείχτηκε το 1929 της γενιάς μας... Μια οικονομική κατάρρευση που παρόμοια της ίσως να μην είχε υπάρξει ούτε καν το 1929.³¹

³¹ Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, Γιάνης Βαρουφάκης, πρώτη αγγλική έκδοση το 2011. Αυτή είναι η ελληνική έκδοση του 2012, σελ24.